

วารสาร นาคบุตรปริทรรศน์

Nakkhabut Paritat Journal

ISSN 3027-7779 (Online)

ปีที่ 17 ฉบับที่ 2 พฤษภาคม - สิงหาคม 2568 Vol. 17 No. 2 May - August 2025

สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช 1 หมู่ 4 ต.ท่าจิว อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช 80280
Research and development institute Nakhon Si Thammarat Rajabhat University 1 Moo 4, Tha Ngio, Mueang, Nakhon Si Thammarat 80280

Received: July 22, 2022

Revised: April 25, 2025

Accepted: May 26, 2025

การประเมินผลนโยบายสาธารณะ

Public Policy Evaluation

อำนวยการ ยุติธรรม*

ฟ้าใส สามารถ

วิทยาลัยนวัตกรรมการจัดการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์

จุมพล นิมพานิช

หลักสูตรนโยบายสาธารณะและการจัดการ มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต

ปธาน สุวรรณมงคล

สถาบันรัฐประศาสนศาสตร์และนโยบายสาธารณะ มหาวิทยาลัยรังสิต

*ผู้ประสานงานหลัก (Corresponding Author) E-mail: amnuay4289@gmail.com

Amnuay Yuttitham*

Phasai Samart

College of Innovation Management, Rajamangala University of Technology Rattanakosin

Jumpol Nimpanich

Public Policy and Management Program, Kasembundit University

Pathan Suwanmongkol

Institute of Public Administration and Public Policy, Rangsit University

บทคัดย่อ

นโยบายสาธารณะ คือแนวทางหรือแผนการดำเนินงานที่รัฐบาลหรือหน่วยงานของรัฐกำหนดขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาสาธารณะหรือพัฒนาสังคมในด้านต่าง ๆ เช่น เศรษฐกิจ สังคม การศึกษา สาธารณสุข สิ่งแวดล้อม เป็นต้น นโยบายสาธารณะจึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยให้รัฐบาลสามารถกำหนดทิศทางและแนวทางการดำเนินงานเพื่อประโยชน์ของประชาชน แต่ในขณะเดียวกันในแต่ละปีก็จะมีสถานการณ์ที่เกิดการเปลี่ยนแปลงตามบริบทโลกทุกมิติ ทำให้นโยบายที่มีอยู่ในปัจจุบันอาจไม่สามารถที่แก้ไขปัญหาหากเกิดสถานการณ์ใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นได้ทันทั่วทั้งที่ ดังนั้นการประเมินผลนโยบายสาธารณะจึงมีความสำคัญเพื่อเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้แน่ใจว่านโยบายที่ดำเนินการอยู่ในปัจจุบันไปนั้นมีประสิทธิภาพ มีผลลัพธ์ที่เป็นประโยชน์ที่แก้ไขปัญหาได้ และสามารถปรับปรุงนโยบายให้ดีขึ้นตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนและประเทศชาติได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

คำสำคัญ: การประเมินผล; นโยบายสาธารณะ; การประเมินผลนโยบายสาธารณะ

Abstract

Public policy is a guideline or action plan established by the government or government agencies to solve public problems or develop society in various areas such as the economy, society, education, public health, the environment, etc. Public policy is an important tool that helps governments to set the direction and guidelines for operations for the benefit of the citizens. However, each year, some situations change according to the global context in every dimension, making current policies unable to promptly address problems when new situations arise. Therefore, public policy evaluation is an important tool to ensure that current policies are effective and produce beneficial outcomes that address problems. This also allows policies to be improved in line with emerging circumstances to effectively meet the needs of the citizens and the nation.

Keywords: Evaluation; Public Policy; Public Policy Evaluation

บทนำ

นโยบายสาธารณะ คือ นโยบายที่รัฐเป็นผู้ดำเนินการเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนช่วยแก้ไขปัญหาชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น เป็นสิ่งที่เอื้ออำนวยผลประโยชน์และแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ต่อทั้งประชาชนและรัฐบาล โดยนโยบายสาธารณะแบ่งออกเป็นหลายประเภทด้วยกัน ซึ่งแต่ละประเภทยุ่กันก็จะแตกต่างกันออกไป ตามความเหมาะสม ส่วนการนำไปใช้บริหารประเทศนั้นก็ขึ้นอยู่กับรัฐบาลแต่ละชุดว่าจะกำหนดและปฏิบัติตามนโยบายสาธารณะแบบไหน เพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนมากที่สุด ดังนั้นนโยบายสาธารณะจึงเป็นแนวทางปฏิบัติของรัฐบาลที่มุ่งเน้นสร้างผลประโยชน์ให้กับประชาชนเป็นหลัก เพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชน และพัฒนาชีวิตประชาชนให้ดียิ่งขึ้นที่สำคัญต้องให้ ความสำคัญในหลาย ๆ ด้านไม่ว่าจะเป็นการกำหนดนโยบายรวมไปถึงการนำนโยบายไปปฏิบัติ ถ้าหากสามารถ นำไปปฏิบัติได้จริงและตรงกับความต้องการของประชาชนก็จะสามารถช่วยให้ประชาชนมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี ขึ้นได้อย่างแท้จริง (Singnoi & Tatsanai ; as cited in Khonwong & Kumthinkaew, 2023)

อีกทั้งยังพบว่า นโยบายสาธารณะ หมายถึง สิ่งที่รัฐบาลเลือกที่จะกระทำหรือไม่กระทำ สิ่งที่รัฐบาลเลือกที่จะกระทำ ครอบคลุมกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งหมดของรัฐบาล ในส่วนของการเลือกที่จะไม่กระทำนั้น ก็ถือว่าเป็นนโยบายสาธารณะเช่นเดียวกัน อาทิเช่น การที่รัฐบาลบางประเทศยกเลิกนโยบายการเกณฑ์ทหาร นั่นคือ รัฐบาลเลือกที่จะไม่

บังคับให้ชาวยุโรปทุกคนต้องเป็นทหารรับใช้ชาติ แต่เปลี่ยนเป็นการรับตามความสมัครใจ (Datye & Mishra, 1984 ; as cited in Boonjarat, 2023)

ทั้งนี้การนำนโยบายไปปฏิบัติเป็นเกมของกระบวนการทางการเมืองที่เกี่ยวข้องกับแนวความคิด ทฤษฎี และการวิจัยการนำนโยบายไปปฏิบัติ จะเห็นได้ว่าเป็นกิจกรรมทางสังคมที่เกิดขึ้นและเป็นไปตามข้อกำหนดของนโยบาย ซึ่งเน้นความสำคัญของกระบวนการอย่างชัดเจน และแสดงให้เห็นว่า การนำนโยบายไปปฏิบัติเป็นผลผลิตของกระบวนการทางการเมือง การนำนโยบายไปปฏิบัติถือเป็นโอกาสแรกที่จะได้นำการตัดสินใจทางเลือกนโยบายไปปฏิบัติในสถานการณ์ที่เป็นจริง และขั้นตอนทั้งหมดของกระบวนการนำนโยบายไปปฏิบัติแสดงให้เห็นถึงความหวังในการแก้ไขปัญหาของสังคม ความกลัวเกี่ยวกับอุปสรรคที่จะเกิดขึ้นในระหว่างการปฏิบัติงาน และจินตนาการของผู้ที่มีส่วนร่วมที่ต้องการจะเน้นการนำนโยบายไปปฏิบัติให้ประสบความสำเร็จอย่างสมบูรณ์ ดังนั้นการนำนโยบายไปปฏิบัติจึงครอบคลุมกระบวนการแปลงนโยบายเป็นนามธรรมให้เป็นแผนงานรูปธรรมที่สามารถนำไปปฏิบัติและตรวจสอบวัดระดับความสำเร็จได้ ซึ่งเป็นหลักการสำคัญของการวิเคราะห์นโยบายสาธารณะ (Bardach, 1980 as cited in Sricharumedhiyan & Sricharumedhiyan, 2020)

ด้วยสาเหตุที่นโยบายสาธารณะเป็นกลไกสำคัญที่รัฐจะใช้ในการแก้ปัญหาและตอบสนองความต้องการของประชาชน หลังจากที่กำหนดแนวทางการแก้ปัญหาพร้อมทั้งแนวทางการสนองความต้องการเรียบร้อยแล้ว รัฐก็จะพัฒนากลไกต่าง ๆ ขึ้นมา เพื่อให้สามารถรองรับการดำเนินการตามนโยบายที่รัฐต้องการ ทั้งนี้ยังไม่สามารถตอบใจหทัยได้ว่า รัฐได้ดำเนินการประสบความสำเร็จได้ในระดับใด จนกว่าจะมีการประเมินผลความสำเร็จของนโยบายว่านโยบายที่ดำเนินการนั้นได้แก้ปัญหาไปมากน้อยเพียงใด และสามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนได้แค่ไหน ดังนั้นผู้เชี่ยวชาญขอเสนอแนวคิดการประเมินผลนโยบายสาธารณะ โดยเป็นการนำเสนอแนวคิด 7 ประเด็นดังกล่าว ที่เป็นกลไกสำคัญในการประเมินความสำเร็จของนโยบายว่า นโยบายที่ดำเนินการนั้นได้แก้ปัญหาไปมากน้อยเพียงใด และสามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนได้แค่ไหน ดังนี้

1. ความหมายของการประเมินผลนโยบายสาธารณะ (Definition of Public Policy Evaluation)
2. องค์ประกอบของการประเมินผลนโยบายสาธารณะ (Elements of public policy evaluation)
3. ความสำคัญของการประเมินผลนโยบายสาธารณะ (The importance of public policy evaluation)
4. แนวทางการประเมินผลนโยบาย (Policy Evaluation Guidelines)
5. เกณฑ์ในการประเมินผลนโยบายสาธารณะ (Criteria for Evaluation of Public Policy)
6. กระบวนการประเมินผลนโยบายสาธารณะ (Public Policy Evaluation Process)
7. ประโยชน์ของการประเมินผลนโยบาย (The benefits of policy evaluation)

1. ความหมายของการประเมินผลนโยบายสาธารณะ (Definition of Public Policy Evaluation)

ความหมายการประเมินผลนโยบาย มีมิติการมองอยู่หลายประการด้วยกัน คำนียามความหมายของนักวิชาการสำคัญ ๆ ที่ให้ความหมายและอธิบายลักษณะการประเมินผลนโยบาย ดังเช่น Jones (1977) กล่าวว่า เป็นการกระทำที่เป็นระบบและต่อเนื่องเพื่อให้บรรลุถึงผลของนโยบายใดนโยบายหนึ่ง โดยการเปรียบเทียบกับเป้าหมายที่กำหนดไว้และผลกระทบของการดำเนินการตามนโยบายที่ก่อให้เกิดผลดีและผลเสียของสังคม ซึ่งเป็นเป้าหมายของนโยบายนั้นมุ่งแก้ไขการประเมินนโยบายนี้เป็นกิจกรรมซึ่งเป็นหน้าที่ประจำของรัฐบาลในทุกกระบวนการเมืองเสมือนเป็นเครื่องมือใช้ทบทวนตรวจตราและประเมินความก้าวหน้าในการทำงานของตนเอง

นอกจากนี้ Worthen & Sanders (1987) ได้ให้ทรรศนะว่าเป็นการประเมินผลคือการให้คุณค่าหรือการเลือกการประเมินผลนโยบายจึงเป็นกิจกรรมเกี่ยวข้องโดยตรงกับการเลือกโดยทั่วไปจะเลือกทางเลือกที่ดีที่สุดจากทางเลือกที่มีอยู่โดยอาศัยการรับรู้ (Perception) ของตนเองตราบใดที่กิจกรรมการเลือกกระทำอย่างเป็นระบบมากที่สุดมีการนิยามเกณฑ์ต่าง ๆ ที่ใช้พิจารณามีการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับทางเลือกต่าง ๆ อย่างถูกต้อง ดังนั้นการ

ให้คุณค่าที่แท้จริงของทางเลือกย่อมกระทำได้ ดังที่นักวิชาการ Gilbard, Rossi, Azar & Heyda (1989) ระบุว่าเป็นการใช้ระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์อย่างเป็นระบบเพื่อประเมินกรอบความคิดเชิงทฤษฎีการออกแบบและการนำนโยบายไปปฏิบัติและอรรถประโยชน์ที่เกิดจากการนำนโยบายไปปฏิบัติ

จากความหมายนี้ชี้ให้เห็นว่าการประเมินผลนั้นต้องมีการประเมินอย่างเป็นระบบใช้ระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมและต้องประเมินโดยมีกรอบความคิดเชิงทฤษฎีรองรับและต้องสามารถจำแนกผลการประเมินได้ชัดเจนว่านโยบายใดมีประสิทธิภาพประสิทธิภาพประสบความสำเร็จหรือล้มเหลว ดังที่นักวิชาการ Posavac & Carey (1997) กล่าวว่าเป็นการใช้วิธีการหลายวิธีและทักษะหลาย ๆ ด้านเพื่อให้แน่ใจว่านโยบายที่กำหนดไว้นั้นจำเป็นหรือไม่ควรดำเนินการหรือไม่ดำเนินการเป็นไปตามที่วางไว้หรือไม่ช่วยแก้ไขปัญหามาตามวัตถุประสงค์หรือไม่

ดังนั้นจากการศึกษา จึงสรุปได้ว่าการประเมินผลนโยบายสาธารณะสมัยใหม่จึงต้องมีการวิเคราะห์ ตรวจสอบ และประเมินผลของนโยบายสาธารณะ โดยใช้แนวคิดและเครื่องมือที่ทันสมัย ครอบคลุมหลากหลายมิติ ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และความเสมอภาค โดยเน้นกระบวนการที่โปร่งใส มีส่วนร่วมจากประชาชน และใช้ข้อมูลเป็นฐานเพื่อให้การตัดสินใจนโยบายมีประสิทธิภาพและตอบโจทย์สาธารณะอย่างแท้จริง

2. องค์ประกอบของการประเมินผลนโยบายสาธารณะ (Elements of public policy evaluation)

การประเมินผลเป็นการเปรียบเทียบผลการปฏิบัติงานจริงกับผลที่คาดว่าจะได้รับซึ่งความหมายนี้คล้ายกับความหมายของ Dye (1970) ซึ่งเน้นว่าการประเมินผลคือการเปรียบเทียบผลที่เกิดจากการดำเนินโครงการกับผลที่คาดว่าจะได้รับซึ่งปกติจะกำหนดไว้ในวัตถุประสงค์ของโครงการ ทั้งนี้มีนักวิชาการได้กล่าวถึงองค์ประกอบของการประเมินผลนโยบาย หลายท่าน เช่น Piemsomboon (1999) กล่าวว่าองค์ประกอบของการประเมินผลมีดังนี้ 1) ผลการปฏิบัติงานที่ต้องการวัด 2) แผนงานและเป้าหมายหรือผลที่คาดว่าจะได้รับจากการปฏิบัติงาน 3) เกณฑ์หรือมาตรฐานในการประเมินและ 4) การเปรียบเทียบนโยบายหรือแผนงานกับการปฏิบัติงานจริง ส่วน Wongkietirat & Weerawong (2000) กล่าวว่าเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงผลของการดำเนินงานหากบกพร่องจะได้แก้ไขปรับปรุงมิใช่บกพร่องหรือผิดพลาดจะต้องถูกลงโทษหรือตำหนิ

Almond & Powell (1966) ได้ให้ทัศนะว่าเพิ่มเติมจากนักวิชาการท่านอื่นว่าองค์ประกอบของการประเมินผลนโยบาย เป็นกระบวนการเปรียบเทียบประสิทธิผลของโครงการตั้งแต่ 2 โครงการขึ้นไปโดยมีเกณฑ์การประเมินประสิทธิภาพประสิทธิผลและผลกระทบของโครงการหรือนโยบายซึ่งเป็นการประเมินที่ครอบคลุมมิได้วัดเพียงผลผลิตหรือผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากโครงการเท่านั้น แต่จะพิจารณาที่ผลกระทบทั้งเชิงบวกและเชิงลบด้วยการให้ความหมายของการประเมินผลดังกล่าว จะเห็นได้ว่าการประเมินผลโดยทั่วไปจะต้องมีองค์ประกอบดังนี้ 1) มีปรากฏการณ์เช่นนโยบายแผนงานโครงการหรือกิจกรรมหรือสิ่งที่ต้องการจะวัด 2) มีวัตถุประสงค์ของสิ่งที่ต้องการวัดและสิ่งที่ต้องการประเมิน 3) มีเกณฑ์หรือมาตรฐานของการวัดและการประเมิน 4) มีเครื่องมือวัดและวิธีวัดหรือการประเมิน 5) มีการเปรียบเทียบผลที่วัดได้จริงกับวัตถุประสงค์หรือเกณฑ์หรือมาตรฐาน และ 6) มีการสังเคราะห์หลักฐานที่เป็นผลจากการประเมินไปสู่การตัดสินใจขั้นสุดท้าย

ทั้งนี้จากการศึกษา จึงสรุปได้ว่าองค์ประกอบของการประเมินผลนโยบายสาธารณะสมัยใหม่ จะต้องประกอบด้วยหลายส่วนที่เน้นความรอบด้าน โปร่งใส มีส่วนร่วม และยึดหลักฐานเป็นฐาน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาโยบายอย่างต่อเนื่อง ประกอบด้วย

2.1 วัตถุประสงค์ของการประเมิน (Evaluation Objectives) คือระบุจุดมุ่งหมายของการประเมิน เช่น เพื่อวัดความคุ้มค่า ประสิทธิภาพ ผลกระทบ หรือเพื่อปรับปรุงนโยบาย

2.2 การกรอบแนวคิดการประเมิน (Evaluation Framework) คือ ใช้แนวคิดหรือทฤษฎี เช่น Theory of Change หรือ Logic Model เพื่อแสดงความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยนำเข้า กิจกรรม ผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบ และช่วยกำหนดตัวชี้วัดและเกณฑ์ในการประเมิน

2.3 การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder Engagement) คือช่วยเปิดโอกาสให้ภาคประชาชน ภาคธุรกิจ นักวิชาการ และกลุ่มเป้าหมาย เข้ามาเสนอความคิดเห็น และสร้างความโปร่งใส และเพิ่มความน่าเชื่อถือของผลการประเมิน

2.4 การเก็บและวิเคราะห์ข้อมูล (Data Collection and Analysis) คือ การใช้ข้อมูลเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพ โดยมีการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ เช่น Big Data, GIS หรือ AI เพื่อช่วยวิเคราะห์แนวโน้มและผลกระทบได้แม่นยำยิ่งขึ้น

2.5 การกำหนดตัวชี้วัดและเกณฑ์การประเมิน (Indicators and Criteria) คือ มีตัวชี้วัดที่ชัดเจน เช่น ความคุ้มค่า ความเท่าเทียม ความยั่งยืน เพื่อพิจารณาว่านโยบายนั้นประสบความสำเร็จหรือไม่ และในระดับใด

2.6 การวิเคราะห์ผลกระทบ (Impact Analysis) คือการประเมินผลลัพธ์ระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาววิเคราะห์ผลที่ตั้งใจและไม่ได้ตั้งใจ ทั้งในด้านบวกและลบ เช่น ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ความเหลื่อมล้ำ หรือพฤติกรรมของประชาชน

2.7 การกำหนดข้อเสนอแนะและการปรับปรุงนโยบาย (Recommendations & Policy Learning) คือ การสรุปบทเรียน และข้อเสนอแนะที่นำไปใช้ได้จริง เพื่อสนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้นโยบายเพื่อการปรับปรุงหรือออกแบบนโยบายใหม่

2.8 การสื่อสารผลการประเมิน (Evaluation Reporting & Communication) คือการนำเสนอผลการประเมินในรูปแบบที่เข้าถึงได้ เข้าใจง่าย เช่น รายงาน infographic วิดีโอสรุปผลสื่อสารกับผู้กำหนดนโยบายและประชาชนอย่างโปร่งใส

3. ความสำคัญของการประเมินผลนโยบายสาธารณะ (The importance of public policy evaluation)

ความสำคัญในการประเมินผลนโยบายมีความแตกต่างกันออกไปขึ้นอยู่กับผู้ต้องการรู้ผลหรือนำไปใช้เพื่อการใด ๆ ส่วนใหญ่มักจะเป็นเหตุผลทางการเมืองทั้งนี้เพราะนโยบายสาธารณะถูกกำหนดโดยรัฐบาลการประเมินผลจึงเป็นเครื่องมือของรัฐบาล Pheuangjan (1996) มีจุดมุ่งหมายต่อไปนี่ 1) เพื่อชะลอการตัดสินใจ หลายครั้งและหลายกรณีที่ผู้อ่านอาจตัดสินใจได้พยายามหาทางชะลอการตัดสินใจของตนเองโดยการตั้งคณะกรรมการขึ้นมาเพื่อประเมินผลนโยบายนั้น ๆ เพื่อยืดระยะเวลาของการตัดสินใจทั้งนี้เนื่องจากการประเมินผลอาจใช้เวลาดำเนินการนานไปกว่าการตั้งคณะกรรมการเพื่อทำการศึกษา 2) เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์ บางครั้งการประเมินผลถูกมองว่าเป็นวิธีใช้ประชาสัมพันธ์ให้กับโครงการหรือหน่วยงานนั้นเมื่อผู้บริหารมองว่าการดำเนินงานบรรลุผลการประเมินผลก็จะกลายมาเป็นเครื่องมือประชาสัมพันธ์ไป 3) เพื่ออนุมัติโครงการหรือพัฒนารูปแบบการประเมินผลโครงการ บางครั้งจัดทำขึ้นตามเงื่อนไขของหน่วยที่อนุมัติงบประมาณโครงการนำร่อง หรือโครงการที่จัดทำขึ้นเพื่อพัฒนารูปแบบส่วนมากจะต้องการให้ประเมินผลเมื่อโครงการสิ้นสุดเพื่อเป็นหลักฐานว่าการดำเนินงานได้เสร็จสิ้นแล้ว 4) เพื่อให้โครงการเป็นที่ยอมรับจากประชาชนหรือเพื่อให้การบริหารจากหน่วยงานเป็นที่ยอมรับจากผู้มีอำนาจตัดสินใจและ 5) เพื่อเป็นดัชนีชี้วัดความสำเร็จหรือความล้มเหลวของนโยบายความสามารถในการดำเนินการตามนโยบายของหน่วยงานต่าง ๆ ตลอดจนประสิทธิภาพและประสิทธิผลของนโยบายต่าง ๆ ด้วยนอกจากนี้ยังสามารถนำผลการประเมินที่ได้รับมาใช้ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงนโยบายต่อไปให้มีความรัดกุมและเป็นประโยชน์ต่อประเทศสูงสุด

นอกจากนี้ Nachmias (1979) ได้กล่าวไว้ว่า การประเมินผลนโยบายนอกจากจะมีจุดมุ่งหมายที่แตกต่างหลากหลายแล้ว ยังมีความจำเป็นในการประเมินผลที่แตกต่างกันออกไปด้วย กล่าวคือ 1) เพื่อสร้างความยอมรับด้านมาตรฐานของการดำเนินงานตามนโยบาย ดังจะเห็นได้จากสถาบันต่าง ๆ ของภาครัฐต้องทำการประเมินผลเป็นครั้งคราว และรายงานต่อหน่วยงานในระดับสูงขึ้นไปซึ่งบางหน่วยงานอาจ จะทำการประเมินผลการดำเนินงานตามนโยบายทุกปีและจัดทำเป็นรายงานผลการดำเนินงานประจำปี 2) เพื่อตรวจสอบความถูกต้องซึ่งเป็นการตรวจสอบความถูกต้องเหมาะสมและสัมฤทธิ์ผลของการใช้จ่ายเงินแผ่นดินตามแผนงานโครงการต่าง ๆ ต่อทางรัฐสภา ส่วนนโยบายที่ได้รับความช่วยเหลือสนับสนุนด้านการเงินมาจากแหล่งต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นรัฐบาลมูลนิธิหรือองค์กร

ระหว่างประเทศก็มักจะต้องการประเมินผลเพื่อแสดงผลงานต่อเนื่องต่อแหล่งทุนดังกล่าว 3) เพื่อให้ข้อมูลที่ต้องการ ผู้กำหนดนโยบายซึ่งอาจนำไปใช้ประโยชน์ในการกำหนดนโยบายและวางแผนต่อไป 4) เพื่อทำการตัดสินใจ โดยเฉพาะการตัดสินใจในเชิงนโยบายว่าควรจะทำหรือไม่เนื่องจากการขยายหรือสิ้นสุดตัวนโยบายนั้นหรือไม่อย่างไร 5) เพื่อทำการพัฒนาตัวนโยบาย เนื่องจากการปฏิบัติงานต่าง ๆ ตามนโยบายนั้นมักจะไม่ค่อยสมบูรณ์หรือเกิดมีปัญหาคืออุปสรรคในการปฏิบัติงานขึ้นและบาง ครั้งก็อาจจะไม่ได้รับผลตรงตามที่ต้องการและ 6) เพื่อเรียนรู้ถึงผลกระทบต่าง ๆ ที่มีได้คาดคิดเอาไว้โดยเฉพาะผลเสียข้างเคียงของนโยบายที่เกิดขึ้นต่อชุมชนและสังคมส่วนรวม

ดังนั้นจากการศึกษา จึงสรุปได้ว่าการกำหนดความสำคัญของการประเมินผลนโยบายสาธารณะแบบสมัยใหม่ จึงมีบทบาทอย่างมากในการขับเคลื่อนการบริหารจัดการภาครัฐให้มีประสิทธิภาพ โปร่งใส และตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง โดยเฉพาะในยุคที่โลกมีความเปลี่ยนแปลงรวดเร็ว อาจจะต้องมีการกำหนดความสำคัญของการประเมินผลนโยบายสาธารณะที่ทันต่อสถานการณ์ดังนี้

3.1 สนับสนุนการตัดสินใจเชิงนโยบาย (Informed Decision-Making) คือการประเมินที่ช่วยให้ผู้กำหนดนโยบายมีข้อมูลเชิงหลักฐานใช้ในการวางแผน ปรับปรุง หรือยกเลิกนโยบายที่ไม่เหมาะสม และลดการใช้งบประมาณผิดพลาด

3.2 ตรวจสอบความคุ้มค่าและประสิทธิภาพ (Effectiveness & Cost-effectiveness) คือการวิเคราะห์ว่านโยบายสามารถบรรลุเป้าหมายหรือไม่ประเมินความคุ้มค่าของการใช้ทรัพยากร เช่น เงิน เวลา บุคลากร เป็นต้น

3.3 สร้างความโปร่งใสและความรับผิดชอบ (Transparency & Accountability) คือการเปิดเผยผลของนโยบายต่อสาธารณชน และสร้างแรงจูงใจให้หน่วยงานรัฐดำเนินงานอย่างโปร่งใส พร้อมทั้งรับผิดชอบต่อผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น

3.4 ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน (Public Engagement) คือการกระตุ้นให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตรวจสอบและสะท้อนเสียงต่อการดำเนินนโยบาย จะทำให้นโยบายสอดคล้องกับความต้องการของประชาชนมากขึ้น

3.5 เรียนรู้และพัฒนานโยบายต่อเนื่อง (Policy Learning & Improvement) คือการนำข้อผิดพลาดหรือผลลัพธ์จากการประเมินมาพัฒนานโยบายให้ดีขึ้นในอนาคต พร้อมทั้งสนับสนุนวัฒนธรรมการเรียนรู้ของหน่วยงานภาครัฐ

3.6 ลดผลกระทบเชิงลบที่อาจไม่ตั้งใจ (Mitigate Unintended Consequences) คือ อาจมีบางนโยบายอาจมีผลข้างเคียง เช่น เพิ่มความเหลื่อมล้ำ หรือก่อให้เกิดภาวะต่อกลุ่มเปราะบาง การประเมินจะช่วยให้ตรวจพบและแก้ไขได้ทันที่

3.7 ปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของบริบทสังคมและเทคโนโลยี (Adaptive Governance) คือ การทำให้ภาครัฐมีความยืดหยุ่น สามารถปรับนโยบายให้ทันต่อสถานการณ์ เช่น วิกฤต COVID-19 การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ หรือปัญหาเศรษฐกิจดิจิทัล เป็นต้น

4. แนวทางการประเมินผลนโยบาย (Policy Evaluation Guidelines) Kenaphoom (2017) ได้กำหนดการประเมินผลนโยบาย ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ว่า ต้องการทราบข้อมูลเกี่ยวกับนโยบายในลักษณะใด ดังนั้นรูปแบบการประเมินผลนโยบาย จึงแบ่งได้ 3 รูปแบบใหญ่ ๆ ดังนี้

4.1 การกำกับติดตามนโยบาย (Policy monitoring and control) เป็นการประเมินผลในขณะที่กำลังมีการดำเนินงานหรือปฏิบัติตามนโยบายอยู่ ซึ่งจะช่วยให้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากร การดำเนินกิจกรรมตามเงื่อนไขเวลา ผลผลิตที่ได้รับออกมาจากการดำเนินงาน ตลอดจนความก้าวหน้าและปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ กล่าวคือ การกำกับติดตามนโยบายนี้อาจจะครอบคลุมถึงประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

4.1.1 การกำกับติดตามการใช้ประโยชน์ทรัพยากร (Input monitoring) เป็นการตรวจสอบถึงการนำเอาทรัพยากรต่าง ๆ เช่น เงินงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ บุคลากร เป็นต้น มาใช้ประโยชน์อย่างครบถ้วนตามแผนงานและโครงการหรือไม่ อย่างไร มีปัญหาอุปสรรคเกี่ยวกับการจัดการการเบิกจ่าย การจัดซื้อจัดจ้าง ฯลฯ

4.1.2 การกำกับติดตามการดำเนินงานกิจกรรมหรือกระบวนการ (Activity and process monitoring) เป็นการตรวจสอบการดำเนินงานว่าเป็นไปตามเงื่อนไข เวลา ในแผนการดำเนินงานและผังเส้นทางของงานหรือไม่ มีกิจกรรมใดเกิดความล่าช้าและแตกต่างไปจากที่กำหนดขึ้นไว้ด้วยเหตุผลอะไร

4.1.3 การกำกับติดตามผลผลิต (Output monitoring) เป็นการตรวจสอบผลการดำเนินงานว่าได้รับผลผลิตซึ่งแสดงออกมาในรูปของหน่วยวัดต่าง ๆ ว่าตรงตามเป้าหมายที่กำหนดไว้หรือไม่ มีปัญหาอุปสรรคอย่างไร

4.2 การวัดประสิทธิภาพ (Efficiency measurement) เป็นการประเมินผลที่มุ่งเน้นในการเปรียบเทียบต้นทุนค่าใช้จ่ายและผลผลิตที่ได้รับ โดยคำนวณออกมาเป็นสัดส่วนในรูปของต้นทุนต่อหน่วย ในบางกรณีก็อาจจะเป็นในแง่ของการวัดผลผลิตผลโดยจะคำนวณออกมาเป็นสัดส่วนที่เปรียบเทียบระหว่างผลผลิตและปัจจัยนำเข้า เช่น จำนวนลูกค้าผู้รับบริการต่อจำนวนชั่วโมงการทำงาน เป็นต้น นอกจากนี้การประเมินผลนโยบายยังอาจจะทำได้ในลักษณะของการวัดความคุ้มค่าการลงทุนโดยการเปรียบเทียบระหว่างต้นทุนค่าใช้จ่ายทั้งหมดกับผลประโยชน์ตอบแทน รวมถึงที่เกิดขึ้นจริงหรือผลลัพธ์รวมของตัวนโยบายว่า สัดส่วนของผลประโยชน์ตอบแทนต่อต้นทุนค่าใช้จ่ายดังกล่าว มีค่ามากกว่าหรือไม่

4.3 การวัดประสิทธิผล (Effectiveness evaluation) เป็นการตรวจสอบว่า นโยบายได้ก่อให้เกิดผลลัพธ์ตรงตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้หรือไม่ เกิดผลข้างเคียงหรือผลกระทบที่ไม่ตั้งใจหรือไม่ อย่างไร โดยปกติมักจะมีการดำเนินการ เมื่อนโยบายนั้นสิ้นสุดลงหรือดำเนินการผ่านไประยะหนึ่งแล้ว ซึ่งจะแตกต่างไปจากการประเมินก่อนที่จะมีการกำหนดนโยบายที่เรียกว่า การศึกษาความเป็นไปได้ สำหรับการวัดประสิทธิผลประกอบไปด้วยวิธีการแบบต่าง ๆ ได้แก่

4.3.1 แบบวิธีที่ไม่ใช่การทดลอง (Non-experimentation) เป็นวิธีการที่ค่อนข้างจะง่ายและไม่สลับซับซ้อน แต่อาจจะไม่สามารถอธิบายความสัมพันธ์เชิงเหตุผลระหว่างตัวนโยบาย และผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นได้อย่างเที่ยงตรงแม่นยำมากนัก

4.3.2 แบบวิธีกึ่งทดลอง (Quasi-experimentation) เป็นวิธีการที่พยายามแก้ไขปัญหาอุปสรรคเกี่ยวกับความเที่ยงตรงแม่นยำภายในของวิธีการที่ไม่ใช่การทดลอง โดยการหากลุ่มเปรียบเทียบและ/หรือ ทำการเพิ่มช่วงเวลาของการสังเกตการณ์ให้มากขึ้น

4.3.3 แบบวิธีการทดลอง (Experimentation) เป็นวิธีการที่ค่อนข้างจะสมบูรณ์มากที่สุดในการตรวจสอบผลลัพธ์ของนโยบาย โดยทำการสุ่มเพื่อแยกหน่วยวิเคราะห์ เช่น กลุ่มบุคคลหรือชุมชน ฯลฯ

ดังนั้นจากการศึกษา จึงสรุปได้ว่าการประเมินผลนโยบายแบบสมัยใหม่เป็นกระบวนการที่ใช้วิธีการที่เป็นระบบและใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์เพื่อวัดว่า นโยบายสาธารณะ หรือโครงการของรัฐบรรลุวัตถุประสงค์หรือไม่ และมีผลกระทบต่อสังคมอย่างไร ซึ่งในปัจจุบันมีการพัฒนาเทคนิค วิธีการ และแนวคิดใหม่ ๆ เพื่อให้การประเมินมีประสิทธิภาพและตอบสนองต่อความซับซ้อนของสังคมยุคใหม่มากขึ้น โดยมีวิธีการดังนี้

1. การใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์ (Evidence-Based Policy Making) คือการใช้ข้อมูลจริงจากการเก็บข้อมูลภาคสนาม สถิติ หรือการทดลอง เพื่อประกอบการตัดสินใจ

2. การประเมินผลกระทบ (Impact Evaluation) คือ การตรวจสอบว่านโยบายมีผลกระทบต่อกลุ่มเป้าหมายอย่างไร เช่น รายได้ สุขภาพ การศึกษา

3. การมีส่วนร่วมของประชาชน (Participatory Evaluation) คือการเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีส่วนร่วมในการประเมิน เช่น ประชาชน ชุมชน ภาคเอกชน เป็นต้น

4. การประเมินแบบต่อเนื่อง (Ongoing or Developmental Evaluation) คือการติดตามและประเมินผลไปพร้อมกับการดำเนินนโยบาย เพื่อปรับปรุงได้ทันที

5. การใช้เทคโนโลยีและเครื่องมือใหม่ ๆ เช่น Big Data, AI, GIS และแอปพลิเคชัน เพื่อการสำรวจและวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพื้นที่

5. เกณฑ์ในการประเมินผลนโยบายสาธารณะ (Criteria for Evaluation of Public Policy) โดยทั่วไปเมื่อกล่าวถึงเกณฑ์มักจะหมายถึงลักษณะหรือระดับของการวัดที่ถือว่ามีคุณภาพอันจะบ่งชี้ถึงความสำเร็จในการดำเนินงานซึ่งเกณฑ์ในการประเมินผลนโยบายนั้น Dunn (1981) ได้แบ่งเกณฑ์ออกหลายเกณฑ์ด้วยกันซึ่งรายละเอียดทั้ง 6 เกณฑ์เป็นดังนี้

5.1 เกณฑ์ประสิทธิภาพ (Efficiency) ประสิทธิภาพหมายถึงจำนวนการใช้ทรัพยากรในการทำให้เกิดผลผลิตต่อหน่วยต่ำ (Posava & Carey, 1997) การสร้างผลผลิตหรือผลลัพธ์โดยใช้ความพยายามหรือค่าใช้จ่ายในอัตราที่ต่ำที่สุด (Poister, 1978) ความสามารถของบุคลากรองค์การเครื่องอำนวยความสะดวกการปฏิบัติและกิจกรรมซึ่งมุ่งเปรียบเทียบระหว่างผลลัพธ์กับความพยายามที่ลงทุนไปก่อนหน้านี้ (Worathep, 1998) ดังนั้นประสิทธิภาพจึงหมายถึง อัตราส่วนความสัมพันธ์ระหว่างผลลัพธ์หรือปัจจัยนำออกของนโยบายแผนงานโครงการกับความพยายามหรือปัจจัยนำเข้าสู่นโยบายแผนงานโครงการโดยมุ่งที่การเพิ่มผลลัพธ์ในระดับสูงสุดต่อหนึ่งหน่วยการลงทุน การประเมินโดยใช้เกณฑ์ประสิทธิภาพนั้นจะใช้เทคนิคการวิเคราะห์ต้นทุนและผลประโยชน์ ดังสูตร

$$\text{ประสิทธิภาพ} = \frac{\text{ผลลัพธ์ (เน้นประโยชน์ที่เป็นตัวเงิน)}}{\text{ปัจจัยนำเข้า (Input)}}$$

5.2 เกณฑ์ประสิทธิผล (Effectiveness) ประสิทธิผล หมายถึง ระดับการบรรลุเป้าหมายหรือบรรลุวัตถุประสงค์ (Posava & Carey, 1997) เป็นขอบเขตของนโยบายที่จะได้รับผลประโยชน์ต่าง ๆ ตามวัตถุประสงค์ของนโยบาย รวมทั้งผลประโยชน์ข้างเคียงที่มีได้คาดหวังไว้ หรือ เป็นการเปรียบเทียบระดับความสำเร็จของนโยบายที่ถูกนำไปปฏิบัติแล้วกับวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ตอนแรก (Worathep, 1998) โดยปกติการประเมินนโยบายที่ใช้เกณฑ์ประสิทธิผลจะไม่สามารถวัดผลประโยชน์ตอบแทนที่เป็นตัวเงินได้ซึ่งจะวัดได้เฉพาะ ผลลัพธ์กับวัตถุประสงค์หรือเกณฑ์หรือมาตรฐานที่กำหนดไว้และโดยทั่วไปจะเป็นนโยบายที่ไม่ใช่ด้านโครงสร้างพื้นฐาน เช่น นโยบายส่งเสริมการศึกษา นโยบายหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้านโยบายปราบปรามอาชญากรรม เป็นต้นดังสูตร

$$\text{ประสิทธิผล} = \frac{\text{ผลลัพธ์}}{\text{วัตถุประสงค์หรือมาตรฐานที่กำหนดไว้}}$$

5.3 เกณฑ์ความพอเพียง (Adequacy) ความพอเพียงหมายถึงความพึงพอใจที่นโยบายสามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนโดยส่วนรวมความพอเพียงเป็นการเปรียบเทียบอัตราส่วนระหว่างผลลัพธ์ของนโยบายแผนงานและโครงการกับความต้องการรวมทั้งหมดของประชาชนหรือสังคม (Kerdkeaw, 1998) ดังสูตร

$$\text{ความพอเพียง} = \frac{\text{ผลลัพธ์}}{\text{ความต้องการรวมทั้งหมดของสังคม}}$$

การประเมินโดยยึดเกณฑ์ความพอเพียงจะพิจารณาได้จากผลลัพธ์เปรียบเทียบกับความต้องการรวมทั้งหมดของสังคมถ้าผลลัพธ์ของนโยบายมีน้อยแต่ความต้องการรวมสังคมมีมากแสดงว่านโยบายนั้นยังไม่บรรลุตามเกณฑ์ความพอเพียง

5.4 เกณฑ์ความเป็นธรรม (Equity) ความเป็นธรรม หมายถึง การประเมินผลนโยบายสาธารณะต้องประเมินผลว่านโยบายสาธารณะนั้นเกิดประโยชน์แก่คนส่วนใหญ่ที่เสียเปรียบในสังคมเพียงใดถ้านโยบายนั้นประโยชน์ตกอยู่กับคนส่วนใหญ่ที่เสียเปรียบ เช่น คนยากจน คนพิการ เด็ก คนชรา ฯลฯ

5.5 เกณฑ์ความเสมอภาค (Equality) ความเสมอภาคคือโอกาสที่ทุกคนมีความเท่าเทียมกันไม่ว่าจะเป็นคนรวยหรือคนจนก็จะได้รับบริการสาธารณะของรัฐอย่างเท่าเทียมกัน การประเมินผลนโยบายสาธารณะที่ใช้เกณฑ์ความเสมอภาคทำได้ยาก ทั้งนี้ถ้าหากการจัดสินค้าและบริการสำหรับทุกคนได้รับเท่าเทียมกันแล้วคนที่มีฐานะรวยจะได้เปรียบ เนื่องจากคนรวยสามารถพึ่งตนเองได้มากกว่าดังนั้นคนยากจนด้อยโอกาสรัฐบาลควรจะต้องดูแลและให้บริการมากกว่าจึงจะเป็นธรรม ความเสมอภาคจะเกิดขึ้นชัดเจนเมื่อประชาชนมีฐานะใกล้เคียงกัน

5.6 เกณฑ์ความพอใจ (Satisfaction) ความพอใจหมายถึงอัตราส่วนระหว่างความคาดหวังกับความเป็นจริง เช่น หากคาดหวังจะได้รับประโยชน์จากนโยบายสาธารณะ 50 ส่วน เมื่อนำนโยบายสาธารณะไปปฏิบัติแล้วปรากฏว่าประโยชน์เกินกว่า 50 ส่วน พลเมืองก็จะเกิดความพึงพอใจนโยบายสาธารณะนั้นเพราะสามารถตอบสนองความต้องการของกลุ่มเป้าหมายได้

ดังนั้นจากการศึกษา จึงสรุปได้ว่าการใช้เกณฑ์ประเมินผลนโยบายนั้นมิได้จำกัดว่าจะต้องใช้เกณฑ์ทุกเกณฑ์ให้ครบถ้วนทั้งนี้ในทางปฏิบัติมักใช้เกณฑ์ใดเกณฑ์หนึ่งเป็นหลัก เพื่อแสดงให้เห็นว่านโยบายสาธารณะนั้นให้ความสำคัญกับสิ่งใดหรือเรื่องใด หากสามารถใช้เกณฑ์การประเมินได้ทุกเกณฑ์ก็ย่อมแสดงว่านโยบายสาธารณะนั้นมีคุณค่ายิ่งเพราะการประเมินโดยใช้เกณฑ์หลายเกณฑ์เราเรียกว่าการประเมินผลแบบรอบยอต ซึ่งเหมาะสำหรับการประเมินนโยบายสาธารณะที่เกี่ยวกับประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ ทั้งนี้ต้องมีการพัฒนาการประเมินผลนโยบายสาธารณะให้ครอบคลุมและยืดหยุ่นมากขึ้น เพื่อตอบสนองต่อความซับซ้อนของปัญหาในสังคมปัจจุบัน โดยเน้นความมีส่วนร่วม ความโปร่งใส และการใช้ข้อมูลที่เชื่อถือได้ต่อไป

6. กระบวนการประเมินผลนโยบายสาธารณะ (Public Policy Evaluation Process) Jones (1977) ได้กำหนดแนวคิดกระบวนการประเมินผลนโยบายไว้อย่างละเอียด โดยได้นำเสนอให้เห็นเป็นรูปธรรม ซึ่งจะต้องมีความแม่นยำทางเนื้อหาและทางความเป็นจริงประกอบเข้ากัน จึงกำหนดกรอบแนวคิดกระบวนการประเมินผลนโยบายแบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 คือ การกำหนดรายละเอียด (Specification) การกำหนดรายละเอียด ของนโยบายที่จะทำการประเมินช่วยให้ทราบเป้าหมายในการประเมินนโยบายแน่ชัด และทราบประเด็นปัญหาสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการประเมินนโยบาย อย่างไรก็ตาม มักจะพบอยู่เสมอว่าการประเมินนโยบายบางครั้งไม่มีการกำหนดรายละเอียดของสิ่งที่ จะทำการประเมินทั้ง ๆ ที่เรื่องนี้เป็นเรื่องสำคัญ เหตุที่การกำหนดรายละเอียดถูกละเลยก็เพราะว่าการประเมินนโยบายนั้นส่วนใหญ่กระทำกันเพราะมีกฎหมายหรือข้อบังคับกำหนดให้ทำการประเมิน ผู้ทำการประเมินนโยบายต้องกระทำไปตามข้อกำหนด จึงไม่ค่อยได้พิจารณาความเหมาะสมและความจำเป็นในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะพยายามหลีกเลี่ยงการเพิ่มงานโดยไม่คำนึงถึงคุณภาพและความถูกต้องของการประเมินเท่าใดนัก

ขั้นตอนที่ 2 คือ การวัดผล (Measurement) การวัดผลจะกระทำ ๆ ได้ต้องอาศัยการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับสิ่งที่ จะทำการประเมิน ขั้นตอนนี้ก็เช่นเดียวกับขั้นตอนแรก คือ มีความแตกต่างและมีการเบี่ยงเบนไปได้มากตั้งแต่การเก็บข้อมูลอย่างมีหลักเกณฑ์มากเพียงไรยอมทำให้ได้ข้อมูลที่มีความถูกต้องเที่ยงตรง และเชื่อถือได้มากขึ้น

ขั้นตอนที่ 3 คือ การวิเคราะห์ (Analysis) โดยการวิเคราะห์ข้อมูลที่เก็บมาหรือที่วัดผลออกมาแล้ว วิธีการวิเคราะห์ก็มีปัญหาเช่นเดียวกับสองขั้นตอนแรก คือ มีความแตกต่างกันในรูปแบบและวิธีการวิเคราะห์ เริ่มตั้งแต่การวิเคราะห์เชิงปริมาณที่มีความแน่นอนสูง เช่น การวิเคราะห์ต้นทุนผลประโยชน์ ไปจนกระทั่งการใช้ความประทับใจ หรือใช้ประสบการณ์จุดมุ่งหมายของการวิเคราะห์ก็คือ เพื่อให้สามารถจัดทำข้อสรุปได้ว่า ประสิทธิภาพของนโยบายเป็นอย่างไร เพื่อจะได้ตัดสินใจคุณซึ่งเป็นจุดหมายของการประเมินค่าของนโยบายซึ่งเป็นจุดหมายของการประเมินนโยบาย

สอดคล้องกับทฤษฎีของ Dye (1970) ได้กล่าวถึง กระบวนการหรือขั้นตอนการประเมินผลนโยบายไว้ 3 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การกำหนดรายละเอียด (Specification) ว่า จะทำการประเมินอะไรบ้างเนื่องจากเป้าหมายบางนโยบายมีความชัดเจน

ขั้นตอนที่ 2 การวัดผล (Measurement) เมื่อกำหนดรายละเอียดว่าจะประเมินอะไรได้แล้วจากนั้นต้องทำการวัดผลการวัดผลต้องอาศัยการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับสิ่งที่ จะทำการประเมินเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างเป็นระบบ จนกระทั่งเป็นข้อมูลเชิงคุณภาพที่เก็บจากความรู้สึกหรือความประทับใจที่ต่างกันออกไป

ขั้นตอนที่ 3 การวิเคราะห์ (Analysis) ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลที่เก็บรวบรวมมา เริ่มตั้งแต่การวิเคราะห์เชิงปริมาณ เช่น การวิเคราะห์ต้นทุน ผลประโยชน์ไปจนกระทั่งการใช้ความประทับใจหรือการใช้ประสบการณ์

ทั้งนี้เนื่องจากในกระบวนการประเมินนโยบายมีความแตกต่างกันมาก ไม่ว่าจะเป็นการกำหนดรายละเอียดการวัดผล และการวิเคราะห์ ดังนั้นจึงไม่ควรยึดถือวิธีการใดวิธีการเดียวว่าดีที่สุดหรือเป็นวิธีการที่ควรนำมาปฏิบัติตลอดไป การประเมินนโยบายพิจารณาโดยสรุปก็คือ กิจกรรมที่จะตัดสินว่านโยบายนั้นมีความดีหรือมีคุณค่าเพียงไร การอาศัยการวิเคราะห์ในหลายรูปแบบอาจช่วยให้การประเมินนโยบายมีคุณภาพมากที่สุด

ดังนั้นจากการศึกษา จึงสรุปได้ว่ากระบวนการประเมินผลนโยบายสาธารณะที่ดี จะต้องมีความเป็นระบบ ยืดหยุ่น และใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์มากขึ้นกว่าสมัยก่อน โดยมักเน้นการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และใช้เทคโนโลยีเพื่อช่วยให้ผลการประเมินแม่นยำและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

7. ประโยชน์ของการประเมินผลนโยบาย (The benefits of policy evaluation) Sricharumedhiyan & Sricharumedhiyan (2020) การประเมินผลนโยบายนั้นมีประโยชน์มาก โดยเฉพาะประเทศหรือองค์กรที่ให้ความสำคัญกับการนำผลการประเมินมาพิจารณาและใช้ให้ถูกต้องและคุ้มค่า ประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการประเมินผลอาจสรุปได้ดังนี้

7.1 เพื่อเป็นการสร้างความยอมรับด้านมาตรฐานของการดำเนินงานตามนโยบายต่าง ๆ ดังจะเห็นได้จากการที่สถาบันต่าง ๆ เช่น สถาบันศึกษา ศูนย์วิจัยและสถานพยาบาล ต้องทำการประเมินผลเป็นครั้งคราวและรายงานต่อสมาคมวิชาชีพที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ได้รับการยอมรับว่าได้ตามมาตรฐานที่กำหนดไว้

7.2 เพื่อเป็นการตรวจสอบความถูกต้อง เหมาะสม และสัมฤทธิ์ผลของการใช้จ่ายเงินแผ่นดินตามแผนงานโครงการ/งานต่าง ๆ ต่อทางรัฐสภา ส่วนนโยบายที่ได้รับความช่วยเหลือสนับสนุนด้านการเงินมาจากแหล่งต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นรัฐบาลมูลนิธิ หรือองค์กรระหว่างประเทศก็มักจะต้องทำการประเมินผล เพื่อแสดงผลงานต่อแหล่งเงินทุนดังกล่าวเช่นกัน

7.3 เพื่อเป็นการให้ข้อมูลที่ถูกต้องจากผู้กำหนดนโยบายซึ่งอาจจะนำไปใช้ประโยชน์ในการกำหนดนโยบายและวางแผนต่อไป

7.4 เพื่อทำการตัดสินใจ โดยเฉพาะการตัดสินใจในเชิงนโยบายว่าควรจะทำการต่อเนื่องการขยาย หรือสิ้นสุดตัวนโยบายนั้นหรือไม่ อย่างไร

7.5 เพื่อทำการพัฒนาตัวนโยบาย ทั้งนี้เนื่องจากการปฏิบัติงานต่าง ๆ ตามนโยบายนั้น มักจะไม่ค่อยสมบูรณ์หรือเกิดมีปัญหอุปสรรคในการปฏิบัติงานขึ้น และบางครั้งก็อาจจะไม่ได้รับผลตรงตามที่ต้องการ

7.6 เพื่อเรียนรู้ถึงผลกระทบต่าง ๆ ที่มีได้คาดคิดเอาไว้โดยเฉพาะผลเสียข้างเคียงของนโยบายที่เกิดขึ้นต่อชุมชนและสังคมส่วนร่วม

ดังนั้นจากการศึกษา จึงสรุปได้ว่าการประเมินผลนโยบายสาธารณะประโยชน์อย่างมาก ทั้งในเชิงนโยบาย การบริหาร และการตอบสนองต่อประชาชน เพื่อช่วยปรับปรุงและพัฒนานโยบาย สร้างความคุ้มค่าในการใช้ทรัพยากร ส่งเสริมความโปร่งใสและความรับผิดชอบ เสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน สนับสนุนการเรียนรู้เชิงนโยบาย ประเมินผลกระทบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม และเสริมสร้างความยั่งยืนของนโยบาย

บทสรุป

สาเหตุในการขัดขวางและมีส่วนทำให้การประเมินผลมีปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ มีมากมาย ที่กล่าวไว้ในลักษณะการประเมินผลก็เป็นปัญหาอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นในประเทศไทย การประเมินผลนโยบายหรือโครงการหากมีปัญหาและอุปสรรคมาก ความจำเป็นที่จะต้องมีความรู้ความเข้าใจ ประสบการณ์ ความเชี่ยวชาญในการประเมินผลก็ย่อมมีมากตามไปด้วย มิฉะนั้นจะเกิดความเบี่ยงเบนหรือความผิดพลาดขึ้นได้กับการประเมินผลนโยบาย หากจะสรุปปัญหาและอุปสรรคในการประเมินผลนโยบาย ก็พอสรุปได้ว่า มีความผูกพันต่อตัวนโยบายค่อนข้างสูง

ทำให้เกิดความเชื่อมั่นว่านโยบายจะต้องประสบความสำเร็จตามที่คาดหวังไว้ จนทำให้การประเมินผลมีแนวโน้มไปทางค่าตอบที่ตนคาดหวังไว้แล้วนั่นเอง จนไม่อาจแยกแยะความสำเร็จหรือความล้มเหลวหรือใช้หลักการประเมินผลได้อย่างถูกต้อง ยิ่งถ้าเป็นนโยบายที่ตนผลักดันหรือคาดหวังเอาไว้มาก ปัญหาและอุปสรรคก็เกิดขึ้นเมื่อต้องมีการประเมินผล ผลของการประเมิน คือ ความหวาดระแวง หรือเกรงต่อผลที่จะเกิดขึ้นอาจนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ กล่าวคือข้อมูลบางอย่างที่ได้รับจากการประเมินผล เช่น จุดบกพร่องต่าง ๆ ของการปฏิบัติงาน ความไม่โปร่งใส ความผิดพลาดของตน เป็นต้น ก็อาจจะทำให้ถูกปิดเบือนและปรุงแต่งตลอดจนถูกนำไปใช้ในการจับผิดหรือลงโทษหน่วยงานที่รับผิดชอบหรือเจ้าหน้าที่ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง การประเมินผลนโยบายจะเป็นการสิ้นเปลือง และเป็น การแย่งชิง หรือดึงเอางบประมาณบางส่วนออกไป แทนที่จะได้มีการใช้งบประมาณดังกล่าวในการปฏิบัติงานโดยตรง การประเมินผลเป็นสิ่งที่ไม่จำเป็นและไม่มีประโยชน์เนื่องจากตัวผู้กำหนดนโยบายและบุคคลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องไม่ได้ ให้ความสนใจในการนำเอาผลที่ได้รับมาใช้ประโยชน์อย่างจริงจัง และเกิดการต่อต้านการประเมินผลจากบุคคล หน่วยงานหรือผู้ที่เกี่ยวข้องจากฝ่ายต่าง ๆ เนื่องจากความเสียหาย ผลที่เกิดขึ้นอาจสร้างผลกระทบกับตน หรือการ สูญเสียประโยชน์ หากผลปรากฏว่านโยบายนั้นไม่บรรลุผลตามที่กำหนดไว้ และอาจจะทำให้บุคคล หน่วยงาน องค์กรหลายฝ่ายเกิดการวิตกกังวลในผลที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะผลนั้นนำมาซึ่งการสูญเสียต่าง ๆ เช่น ชื่อเสียง หน้าที่ การงาน การยุติหรือยกเลิกการสนับสนุน ตลอดจนการยกเลิกนโยบายและโครงการนั้นไป

ดังนั้น แนวคิดการประเมินผลนโยบายสาธารณะ ทั้ง 7 ประเด็น ซึ่งประกอบด้วย 1) ความหมายของการ ประเมินผลนโยบายสาธารณะ 2) องค์ประกอบของการประเมินผลนโยบายสาธารณะ 3) ความสำคัญของการ ประเมินผลนโยบายสาธารณะ 4) แนวทางการประเมินผลนโยบาย 5) เกณฑ์ในการประเมินผลนโยบายสาธารณะ 6) กระบวนการประเมินผลนโยบายสาธารณะ และ 7) ประโยชน์ของการประเมินผลนโยบาย จึงเป็นกลไกที่สำคัญ และจำเป็นต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญ ความชำนาญ และบุคคลหรือองค์กรที่น่าเชื่อถือและได้รับการยอมรับว่ามีความ เที่ยงตรง ไม่มีส่วนได้เสียกับเรื่องที่จะประเมินผล เพื่อเป็นการป้องกันและแก้ไขปัญหาอุปสรรคที่อาจเกิดขึ้นจากการ ประเมินผลนโยบาย

Reference

- Almond, G. A., & Powell, G. B. (1966). *Comparative Politics: a Developmental Approach*. New Delhi: Amerind Publishing.
- Boonjarat, M. (2023). Public policy formulation of the thai government. *Journal of Interdisciplinary Innovation Review*, 6(3), 260-273. (in Thai)
- Dunn, W. N. (1981). *Public policy analysis: An introduction*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall.
- Dye, T. R. (1970). *Political research: Organization and design*. New Jersey: Prentice-Hall.
- Gilbard, J. P., Rossi, S. R., Azar, D. T., & Heyda, K. G. (1989). Effect of punctal occlusion by Freeman silicone plug insertion on tear osmolarity in dry eye disorders. *Journal of Eye & Contact Lens*, 15(3), 216-218.
- Jones, C. (1977). R&D-based models of economic growth. *Journal of Political Economy*, 10(5), 59-84.
- Kenaphoom, S. (2017). The Public Policy Evaluation: Principle Form and Method. *Rajabhat Maha Sarakham University Journal*, 11(1), 33-48. (in Thai)
- Kerdkeaw, S. (1998). *Project management: Monitoring, controlling and evaluation* (3rd ed.). Bangkok: Sematham. (in Thai)

- Khonwong, S., & Kumthinkaew, T. (2023). Guidelines for participatory public policy administration at the local level of Mae Kham Mee Municipality, Muang Phrae District, Phrae Province. *Journal of MCU Kosai Review*, 1(2), 21-31. (in Thai)
- Nachmias, D. (1979). *Public Policy Evaluation: Approaches and Methods*. New York: St Martin's Press.
- Pheuangjan, S. (1996). *Public policy: Theory and practice*. Bangkok: Odian Store. (in Thai)
- Piemsomboon, P. (1999). *Evaluation research: Principles and processes* (6th ed.). Bangkok: TPN Place. (in Thai)
- Poister, T. H. (1978). *Public program analysis: Applied research methods*. PS, Baltimore: University Park.
- Posavac, E. J., & Carey, R. G. (1997). *Program evaluation: Methods and case studies*. (5th ed.). NJ: Prentice Hall.
- Sricharumedhiyan, C., & Sricharumedhiyan, C. (2020). Policy implementation. *Journal of Dhammasuksa Research*, 3(1), 19-26.
- Wongkietirat, W., & Weerawong, S. (2000). *Project Evaluation Guide*. Bangkok: Chulalongkorn University. (in Thai)
- Worathep, P. T. (1998). *Policy evaluation: Efficiency, Effectiveness, and Fairness of Policy*. Bangkok: National Institute of Development Administration. (in Thai)
- Worthen, B.R., & Sanders, J.R. (1987). *Educational Evaluation: Alternative Approaches and Practical Guidelines*. New York: Longman Press.

ผู้เขียน

นายอำนาจ ยุติธรรม

นักศึกษาลัทธิรัฐประศาสนศาสตร์ดุสิต
วิทยาลัยนวัตกรรมการจัดการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์
96 หมู่ 3 ตำบลศาลายา อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม 73170
E-mail: amnuay4289@gmail.com

ดร.ฟ้าใส สามารถ

อาจารย์ที่ปรึกษา วิทยาลัยนวัตกรรมการจัดการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์
96 หมู่ 3 ตำบลศาลายา อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม 73170
E-mail: phasai.s@rmutr.ac.th

รองศาสตราจารย์ ดร.จุมพล นิมพานิช

อาจารย์ที่ปรึกษา หลักสูตรนโยบายสาธารณะและการจัดการ มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต
1761 ซอย พัฒนาการ 37 แขวงพัฒนาการ แขวงสวนหลวง กรุงเทพมหานคร 10250
E-mail: jumpol.nimpanich@gmail.com

รองศาสตราจารย์ ดร.ปธาน สุวรรณมงคล

อาจารย์ที่ปรึกษา สถาบันรัฐประศาสนศาสตร์และนโยบายสาธารณะ มหาวิทยาลัยรังสิต
96 หมู่ 3 ตำบลศาลายา อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม 73170
E-mail: pstou@gmail.com

